

## PRACTICAL ISSUES IN DISPUTE RESOLUTION AND JURISDICTION IN ELECTRONIC COMMERCE

**Oybekova Shohida Shomurod qizi**

*Master's degree student of Tashkent State University of Law*

**Abstract:** *Resolving disputes and establishing jurisdiction in e-commerce is a complex issue. The existence of different states and legal systems, as well as the nature of the internet, makes it challenging to determine which state's laws should apply in resolving disputes. This annotation covers the practical challenges that arise in the process of resolving e-commerce disputes, jurisdiction issues, and recommendations for addressing them.*

**Keywords:** *E-commerce, disputes, digital evidence, identifying perpetrators, legal challenges, solutions and recommendations.*

## ELEKTRON TIJORATDA NIZOLARNI HAL QILISH VA YURISDIKSIYANI BELGILASHDAGI AMALIY MUAMMOLAR

**Oybekova Shohida Shomurod qizi**

*Toshkent davlat yuridik universiteti magistri*

**Annotatsiya:** *Elektron tijoratda nizolarni hal qilish va yurisdiksiyani belgilash murakkab muammolardan hisoblanadi. Turli davlatlar va huquqiy tartibotlar mavjudligi, hamda internet tizimining xususiyatlari sababli, nizolarni hal qilish uchun qaysi davlat qonunlarini qo'llash kerakligi muammoli masala hisoblanadi. Ushbu annotatsiya elektron tijoratdagi nizolarni hal qilish jarayonida yuzaga keladigan amaliy muammolar, yurisdiksiya masalalari va ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalarni qamrab oladi.*

**Kalit so'zlar:** *Elektron tijorat, nizolar, raqamli dalillar, aybdorlarni aniqlash, huquqiy muammolar, yechimlar va tavsiyalar.*

### KIRISH

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va internet tez sur'atlar bilan rivojlanishi jamiyatning barcha sohalarida yangi yo'nalishlar paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Shunday yangi yo'nalishlardan biri - elektron tijoratdir. Elektron tijorat bugungi kunda internet orqali juda tez sur'atlarda hayotimizga kirib kelmoqda va kundalik turmushimizning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Elektron tijorat atamasi juda keng qamrovli tushuncha hisoblanadi va unga turli xil ta'riflar berilgan. Ko'pchilik ta'riflarda internet orqali amalga oshiriladigan har qanday savdo yoki tranzaksiya elektron tijorat sifatida talqin etiladi. Umumlashtirib aytganda, elektron tijorat kompyuter tarmoqlari vositasida amalga oshiriladigan barcha moliyaviy va

savdo operatsiyalari, shuningdek, ularga doir biznes jarayonlarni qamrab oluvchi iqtisodiy sohani anglatadi. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi ham elektron tijoratga aniq ta'rif bergan, ya'ni "Axborot tizimlaridan foydalangan holda tuziladigan shartnomaga muvofiq amalga oshiriladigan tovarlar, ishlar va xizmatlar oldi-sotdisini elektron tijorat deb ataydi". Mamlakatimizda elektron tijorat sohasini huquqiy tartibga solish maqsadida bir qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Jumladan, 2004-yilda "Elektron tijorat to'g'risida"gi qonun, 2015-yilda elektron tijoratni rivojlantirish konsepsiyasi, 2016-yilda bitimlarni amalga oshirish tartibini takomillashtirishga oid qarorlar qabul qilingan. Shuningdek, yaqinda Prezidentimiz tomonidan elektron tijoratni yanada jadallashtirish bo'yicha keng qamrovli chora-tadbirlar belgilangan. Huquqiy poydevor mustahkamlangani sayin elektron tijorat sohasi izchil rivojlanib bormoqda. Uning iqtisodiyotdagi roli va ahamiyati tobora ortib bormoqda. Shuning uchun ham ushbu sohaga alohida e'tibor qaratilmoqda (1).

Metodologiya: Tahliliy usul - mavzuga oid ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish va umumlashtirishga asoslangan metodologiya. Qiyosiy-huquqiy usul - O'zbekiston qonunchiligi va xorijiy davlatlar qonunchiligini qiyosiy tahlil qilish orqali xulosalar chiqarish. Statistik ma'lumotlar bilan ishlash - mavzuga oid statistik raqamlar va ma'lumotlarni taqdim etish va ular asosida tahlil yuritish. Misollar bilan bog'lash - mavzuning muhim jihatlarini O'zbekiston va xorijiy davlatlardagi konkret holatlar misolida yoritish. Mantiqiy xulosalar chiqarish - mavzu yuzasidan taqdim etilgan ma'lumotlar asosida mantiqiy va asoslangan xulosalar bayon etish. Tahliliy usul mavzuning mohiyatini tushunishga, uning turli jihatlarini chuqur o'rganishga imkon berdi. Qiyosiy-huquqiy yondashuvdan foydalanish esa O'zbekiston qonunchiligi va xalqaro tajribani taqqoslash orqali muammolarni aniqroq belgilash va samarali yechimlar topishga yordam berdi. Statistik ma'lumotlar esa mavzuning dolzarbligi va keng qamrovini ifodalashga xizmat qildi. Shuningdek, raqamlar orqali mavzuning dinamikasini ham ko'rish mumkin bo'ldi. Misollar esa mavzuning abstrakt qismlarini aniq holatlar orqali ravshan ifodalashga imkon berdi. Masalan, elektron tijoratga oid nizolarning turlari, yurisdiksiya muammolarining amalda namoyon bo'lishi kabi masalalar namunalar yordamida yanada tushunarliroq bo'ldi. Mantiqiy xulosalar esa mavzu bo'yicha umumiy fikrni shakllantirishga xizmat qildi. Ulardan kelib chiqib, tizimli yechimlar va takliflar ham taqdim etildi. Shu bilan birga, mavzuni batafsil yoritishda ayrim kamchiliklar ham mavjud. Masalan, ayrim davlatlardan aniq statistik ma'lumotlar etishmadi. Shuningdek, ayrim metodologik yondashuvlar chetlab o'tilgan bo'lishi mumkin. Umumiy olganda, tanqidiy yondashuvlar va metodlarning to'g'ri qo'llanilishi mavzuni batafsil yoritishga imkon berdi deb aytishim mumkin. Mavzuning dolzarbligi va uning huquqiy jihatlari to'liq ochib berishga harakat qildim.

Asosiy qism. Elektron tijorat faqatgina milliy chegaralar bilan cheklanib qolmaydi, balki xalqaro miqyosga ega bo'lgan omil hisoblanadi. Shuning uchun ham elektron tijoratda yuzaga keladigan nizolarni hal qilish va yurisdiksiyani belgilash murakkab vazifa bo'lib hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida elektron tijoratni huquqiy

tartibga solish maqsadida "Elektron tijorat to'g'risida"gi qonun amal qiladi. Ushbu qonunda ko'rsatilishicha, elektron tijoratdagi shartnoma tuzish tartibini, nizolarni ko'rib chiqish va hal etish jarayonlarini O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshirilishi belgilangan. Qonunchilikda ko'rsatilgan ushbu qoidalarga ko'ra, elektron tijoratdagi nizolar umumiy fuqarolik sudlov tartibida ko'rib chiqiladi va hal etiladi. Bunday nizolar O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksiga muvofiq, sud tomonidan ko'rib chiqiladi. Elektron tijoratdagi nizolarni ko'rib chiqishda yurisdiksiyani belgilash masalasi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki elektron tijoratning tabiatidan kelib chiqib, nizo ishtirokchilari turli mamlakatlarning fuqarolari yoki yuridik shaxslari bo'lishi mumkin. O'zbekiston qonunchiligi ko'rsatilishicha, nizolar tegishli sudning ish joyidagi yurisdiksiyasi asosida ko'rib chiqiladi. Agarda shartnomada nizolarni ko'rib chiqish joyini tanlash borasida qoidalar belgilanmagan bo'lsa, unda nizolar sudlarga sudning ish joyidagi yurisdiksiyasi asosida kiritiladi. Ammo, xalqaro elektron tijoratdagi nizolarda yurisdiksiyani belgilash amalda murakkab jarayon hisoblanadi. Chunki, turli mamlakatlarning huquqiy tizimlarida farqlar mavjud bo'lishi mumkin. Shuningdek, elektron tijoratdagi nizolarni ko'rib chiqishda dalillarni to'plash jarayoni ham qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Sababi, dalillarning aksari raqamli formatda bo'lganligi sababli, ularni tekshirish, to'plash va tahlil qilish ancha murakkab jarayon hisoblanadi. Jinoyat huquqi sohasidagi nizolarda esa aybdorlarni aniqlash va ularni javobgarlikka tortish masalalari dolzarb muammo bo'lib turibdi. Boisi, internet tizimi orqali sodir etilgan jinoyatlarni aniqlab, ularning qayerdan sodir etilganini aniqlash mashaqqatli vazifa hisoblanadi. Yuqoridagi amaliy muammolarni bartaraf etish maqsadida O'zbekiston Respublikasida 2020-yil "Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni rivojlantirish to'g'risida"gi qonun qabul qilindi va elektron tijoratni yanada rivojlantirish, tartibga solish masalalari e'tiborga olindi. Elektron tijoratdagi nizolarni hal qilish va yurisdiksiyani belgilash dolzarb masala bo'lib turibdi. Bu sohadagi muammolarni bartaraf etish maqsadida qonun hujjatlarini takomillashtirish, milliy va xalqaro huquqiy normalarga amal qilish, raqamli iqtisodiyotni yanada rivojlantirish kabi choralarga e'tibor qaratish lozim.

Elektron tijoratdagi nizolarni hal qilish va tegishli yurisdiksiyani belgilashda quyidagi amaliy muammolar ham mavjud: Raqamli dalillarni qabul qilish va baholash muammosi. Elektron tijorat sohasida asosiy dalillar raqamli formatda bo'ladi: internet trafik ma'lumotlari, elektron pochta xabarlari, veb-sayt kontenti va boshqalar. Ba'zi mamlakatlarda raqamli dalillarga nisbatan ehtiyotkorlik mavjud, ularga shubha bilan qaraladi. Dalillarning haqiqiyliigi va tekshiruvdan o'tkazilishi muammoli masala bo'lib qolmoqda. Aybdorlarning anonimligi: Internetning xususiyatlaridan biri shundaki, u orqali jinoyatchilar anonimlashib ishlashi mumkin. Bu holatda aybdorlarni aniqlash va ularga nisbatan huquqiy choralar ko'rish qiyin kechadi. Ma'lumotlarni himoyalash. Elektron tijoratda ishtirokchilar, ayniqsa, xalqaro bitimlar bo'yicha ma'lumotlarni himoyalash maqsadida ma'lumotlar markazlarini turli davlatlarda joylashtirishi mumkin. Bu esa nizolarni ko'rib chiqishda ma'lumot va dalillarni to'plashni

qiyinlashtiradi. Yurisdiksiyani belgilash muammolari. Elektron tijorat bilan bog'liq nizolarda aybdor va jabrlanuvchilar turli davlatlarda bo'lishi mumkin. Bu holda qaysi davlatning qonunchiligi qo'llanilishi muammoga aylanadi. Buning ustiga, tegishli halqaro huquqiy mexanizmlar ham yetarli emas. Xalqaro huquqiy normalarning cheklanganligi. Elektron tijoratni xalqaro darajada tartibga soluvchi qonunlar va bitimlar juda kam. Bu nizolarni hal qilish va yurisdiksiyani belgilashda muammolarga sabab bo'lmoqda. E'tibor qaratish lozimki, bu kabi muammolarni bartaraf etish uchun mamlakatimiz qonunchiligini yanada takomillashtirish, xalqaro huquqiy tartibotlarga amal qilish, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Shuningdek, raqamli huquqshunoslik sohasi ham rivojlantirilishi lozim. Aksariyat rivojlangan davlatlarda elektron tijoratdagi nizolarni hal qilish va yurisdiksiyani belgilash masalalari chuqur o'rganilgan va tegishli huquqiy normalar ishlab chiqilgan. AQShda ushbu sohaga oid qonunlar keng rivojlangan. "Elektron imzolar to'g'risida"gi (2000) va "Onlayn savdo uchun qulay

shart-sha roitlar yaratish to'g'risida"gi (1998) qonunlar muhim ahamiyatga ega. Nizolarda sud turgan joyning yurisdiksiyasi qo'llaniladi. Lekin tomonlar boshqa yurisdiksiyani tanlash huquqiga ega. Raqamli dalillar sud tomonidan qabul qilinadi. Yevropa mamlakatlarida elektron tijoratni tartibga soluvchi ko'plab huquqiy hujjatlar amal qiladi, ulardan eng muhimlari: "Elektron tijoratni rivojlantirish to'g'risida"gi (2000), "Raqamli imzolar to'g'risida"gi (1999) direktivalari. Nizolarda ekspert hulosalari asosida yurisdiksiya belgilanadi. Raqamli dalillar ham tan olinadi.

Xitoyda 2023 yildan boshlab yangi "Elektron tijorat qonuni" kuchga kirdi. Unda elektron tijoratni tartibga solishning huquqiy asoslari belgilangan. Nizolarda xorijiy elementlar mavjud bo'lganda, yurisdiksiyani belgilashda xalqaro xususiy huquq normalari qo'llaniladi. Rossiyada 2017 yildan "Elektron tijorat to'g'risida"gi federal qonun amal qilmoqda. Nizolarda yurisdiksiyani belgilashda tomonlarning keltishuvi, sud yurisdiksiyasi va umumiy qoidalar amal qiladi. Raqamli dalillar sudda qabul qilinadi. Elektron tijoratdagi nizolarni hal qilish va yurisdiksiyani belgilashda ko'plab amaliy muammolar mavjud bo'lib, bu muammolarni bartaraf etishda xalqaro hamkorlik va muvofiqlashtirishga katta ehtiyoj sezilmoqda. Birinchidan, turli davlatlarning milliy qonunchiliklari o'rtasidagi farqlar nizolarni hal qilishni qiyinlashtirmoqda. Masalan, raqamli dalillarning huquqiy kuchga egaligi masalasida davlatlar o'rtasida tafovutlar mavjud. Shuningdek, nizolar yuzasidan qaysi davlat yurisdiksiyasi qo'llanilishi masalasi ham turlicha yondashuvlarga ega. Ikkinchidan, elektron tijoratning xalqaro tabiatidan kelib chiqib, nizolar ko'p hollarda turli davlatlarning fuqarolari va yuridik shaxslari o'rtasida yuzaga keladi. Bunday hollarda qaysi davlat huquqiy tizimini qo'llash masalasi muhim ahamiyat kasb etadi. Uchinchidan, internet tizimi orqali sodir etilgan jinoyatlarda aybdorlarni topish va ularga nisbatan huquqiy choralar ko'rish alohida qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda. Chunki aybdorlarni aniqlash va ularni qaysi yurisdiksiyaga bog'lash dolzarb masala hisoblanadi. To'rtinchidan, elektron tijoratdagi nizolarda dalillarni to'plash, ularni

tahlil qilish va haqiqiyliги masalasi muhim rol o'ynaydi. Raqamli dalillarning xususiyatlari sababli, bu jarayon murakkabliklar bilan to'qnash kelmoqda. Shuningdek, dalillarni transchegaraviy to'plash masalasi ham yechimini kutmoqda. Beshinchidan, xalqaro elektron tijoratni tartibga soluvchi umumiy qabul qilingan normalarning yetishmasligi nizolarni hal qilish va yurisdiksiyani belgilashda muammolarga sabab bo'lmoqda. Yuqoridagi muammolarni bartaraf etish maqsadida, ko'plab davlatlar tomonidan elektron tijoratni tartibga soluvchi qonunchilik bazasini yaratish va takomillashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Shuningdek, xalqaro huquqiy bitimlar ishlab chiqilmoqda. Masalan, BMTning "Elektron shartnomalar to'g'risidagi konventsiyasi", YUNESKO va UNSITRALning "Elektron tijorat to'g'risida" gi qonun loyihasi, hamda OECD tomonidan ishlab chiqilgan "Raqamli savdoni tartibga solish tamoyillari" kabi xujjatlar bu borada muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, huquqni qo'llash amaliyotida nizolarni hal qilish yuzasidan onlayn sudlar yoki tomonlarning o'zaro kelishuvlari bong urishga asoslangan maxsus tartibotlar ham vujudga kelmoqda. Biroq, bu jarayonlarni yanada takomillashtirish va ularning samaradorligini oshirish zarur. Xulosa qilib aytganda, elektron tijoratdagi nizolarni hal qilish va yurisdiksiyani belgilash muammosi murakkab bo'lib, uning yechimi uchun davlatlararo hamkorlik, qonunchilikni muvofiqlashtirish va umumiy xalqaro normalarni ishlab chiqish talab etiladi. Faqatgina globallashtirish va integratsiya orqaligina ushbu muammolarga samarali yechimlar topish mumkin.

Soha doirasida mavjud muammolar va ularning yechimlari: O'zbekistonda ham elektron tijoratdagi nizolar va yurisdiksiya muammosi mavjud bo'lib, quyidagilarni misol qilib keltirish mumkin:

1. Masofaviy savdo vositasida mahsulotlar sotib olish jarayonida shartnomalarning tuzilishi, o'zaro huquq va majburiyatlarning belgilanishi masalasida muramlashliklar uchrab turadi. Ushbu masala O'zbekiston Respublikasining 2004 yildagi "Elektron tijorat to'g'risida" gi qonunida yetarlicha tartibga solinmagan.

Yechim: Elektron shartnomalar tuzish tartibini aniq belgilash va nizolarni ko'rib chiqish mexanizmlarini joriy qilish talab etiladi.

2. Elektron tijoratda raqamli dalillarning huquqiy kuchga ega ekanligiga doir muammolar mavjud. 2022 yilning birinchi yarimida shunday nizolarning 34 foizi yuzaga kelgan.

Yechim: Raqamli dalillarni olish, saqlash va sudga qabul qilish tartiblarini qonunchilikda belgilash va sud amaliyotini shakllantirish zarur.

3. Internet orqali xalqaro savdo bitimlarida tomonlarning turli davlatlar fuqarosi yoki yuridik shaxsi bo'lishi sabab, qaysi davlat yurisdiksiyasi bo'yicha nizolar ko'rilishi muammo bo'lib qolmoqda. 2021 yilning yakunlari bilan bunday nizolarning 52 foizi qiyin hal etilgan.

Yechim: Huquqiy munosabatlar subyektlarining nizolarni qaysi davlat sudida ko'rilishini tanlash huquqini ta'minlash, xalqaro kelishuvlar asosida nizolarni ko'rib chiqish mexanizmlarini joriy etish talab qilinadi.

4. Aksariyat onlayn savdo platformalari chet eldagi serverlar va dominlarga bog'langan bo'lib, ular ustidan nazorat qilish qiyin. 2022 yilda kiberxavfsizlikka oid 59 ta jinoyat ishi qo'zg'atilgan.

Yechim: Xavfsizlik choralari kuchaytirish, platformalarni ro'yxatdan o'tkazish va nazorat qilish tizimini yaratish zarur. Shuningdek, kiberjinoyatchilarni aniqlash mexanizmlari ishlab chiqilishi lozim.

5. Elektron tijoratda to'lovlar asosan kriptovalyutalar orqali amalga oshirilmoqda. Bu esa noqonuniy faoliyatda ishlash va soliqlardan chetlashishga olib kelmoqda.

Yechim: Kriptovalyutalarga doir huquqiy tartibotni yaratish, to'lov tizimlari ustidan nazoratni kuchaytirish va noqonuniy to'lovlarni bartaraf etish choralari ko'rilishi kerak.

Yuqoridagi muammolarni hal etish uchun qonunchilikni yanada takomillashtirish, sud amaliyotiga yangiliklar joriy etish, davlatlararo hamkorlikni mustahkamlash va umumiy huquqiy normalarni ishlab chiqish talab etiladi. Bundan tashqari, raqamli iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlash choralari ham kuchaytirish lozim.

Mavzuga oid statistika. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi ma'lumotlariga ko'ra, 2022 yilda sudlarga elektron tijorat bilan bog'liq 187 ta fuqarolik ishlar kelib tushgan. Bu 2021 yilga nisbatan 15% ko'proqdir (2). Mazkur nizolarning 68 foizi, yurisdiksiya masalasiga doir bo'lgan - ya'ni aybdor va jabrlanuvchi turli hududlarda bo'lganligi sababli qaysi sud tomonidan ko'rilishi muammo tug'dirgan. Elektron tijoratdagi sudlar obyekti asosan shartnomaviy majburiyatlarni bajarmaslik (43%), sifatsiz mahsulotlar yetkazib berish (28%) va reklama xizmatlarini ko'rsatmaslik (17%) bo'lgan. 2023 yilning birinchi choragida 64 ta ushbu turdagi nizolar sudlarga kelib tushgan. Bu o'tgan yilning shu davri bilan taqqoslaganda 22% oshganligini ko'rsatadi (3). Xorijiy davlatlar qonunchiligi asosida: OECD ma'lumotlariga ko'ra, 2022 yilda xalqaro elektron tijoratdagi nizolar 25% ga oshgan va ularning deyarli 40% ida yurisdiksiya masalasi qiyin muammo bo'lgan. Yevropa Ittifoqi davlatlari sudlarida 2021 yilda 14,000 dan ortiq elektron tijorat bilan bog'liq nizolar ko'rib chiqilgan. Shundan 28% ida yurisdiksiya muammosi mavjud bo'lgan. AQShda 2022 yilda 85,000 dan ortiq onlayn savdo bilan bog'liq nizolar qayd etilgan. Ularning taxminan 20% ida davlatlararo yurisdiksiya masalasi muammo bo'lgan (4). Xitoyda keng qamrovli statistika mavjud emas, lekin 2021 yilda elektron tijoratdagi nizolar soni 42% ga oshganini bildiruvchi ma'lumotlar bor (5). Rossiyada 2022 yil yakuni bilan elektron tijoratdagi nizolar soni 37% ga ko'paygan. Ayni paytda, ularning 18% ida davlatlararo yurisdiksiya muammosi yuzaga kelgan. Bu ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, elektron tijoratdagi nizolar va yurisdiksiya muammosi tobora dolzarb masala bo'lib borayotganini ko'rish mumkin. Shuning uchun ham bu muammoni hal qilishga oid choralari ko'rilishi zarur (6).

Xulosa: Yuqorida keltirilgan batafsil tahlillar va ma'lumotlar asosida quyidagi xulosa va tavsiyalarni bayon etish mumkin: Elektron tijorat rivojlanish tendentsiyasi sayin kuchayib borayotgani sari, unga oid nizolar va yurisdiksiya muammolari ham tobora dolzarb masala bo'lib bormoqda. Bu holat statistik raqamlar va real misollar

orqali yaqqol namoyon bo'lmoqda. Yuridik jihatdan, elektron tijoratdagi nizolarni hal qilish va tegishli yurisdiksiyani belgilash murakkab vazifa bo'lib, unga maxsus huquqiy yondashuvlar talab etiladi. Zero, internet chegaralarsiz ommaviy tizim bo'lib, unda nizoning ishtirokchilari turli davlatlarda bo'lishi mumkin. Ushbu vaziyatda qonunchilikdagi nomuvofiqliklar, raqamli dalillarni qabul qilish muammolari, jinoyatchilarni aniqlovchi mexanizmlarning yetishmasligi kabi omillar yuzaga keladi. Shunga qaramay, aksariyat davlatlar ichki qonunchiligini ushbu sohaga moslashtirish, raqamli huquqshunoslik bo'limini rivojlantirish ishoratlarini ko'rsatmoqda. Ba'zi davlatlarda maxsus onlayn sudlar ham faoliyat yuritmoqda. Xalqaro miqyosda esa BMT, YUNISITRAL, OECD va boshqa tashkilotlar tomonidan normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqilib, nizolarni hal qilish masalalari muhokamalarga tortilmoqda. Lekin shunga qaramay, huquqiy muammolar butunlay bartaraf etilgani yo'q. Shuning uchun, quyidagi tavsiya va yechimlar taklif etiladi: Milliy qonunchilikni yanada takomillashtirish, raqamli iqtisodiyotga moslashtirish lozim. Qonunlardagi nomuvofiqliklarni bartaraf etish kerak. Xalqaro huquqiy bitimlarni kengaytirish, ularga amal qilish mexanizmlarini yaratish zarur. Boisi, nizolar ko'pincha xalqaro miqyosda bo'ladi. Raqamli dalillarni to'plash, muhrlash va qabul qilish jarayonini qonunchilikda mustahkamlash, bu borada davlat xizmatchilari va huquqshunoslarni maxsus o'qitish darkor. Elektron tijoratdagi nizolarni ko'rish uchun maxsus sudlovlarni tashkil etish yoki onlayn sudlarni joriy qilish taklif etiladi. Jinoyatchi shaxslarni aniqlash, kiberxavfsizlikni ta'minlash choralarini kuchaytirish zarur. Davlatlararo hamkorlikni kuchaytirish, o'zaro ma'lumotlar almashish, taqiqlovchi choralar qo'llash samarali bo'lar edi. Xulosa qilib aytganda, elektron tijoratdagi nizolar va yurisdiksiya muammosini hal qilish ko'p qirrali va murakkab vazifadir. Uning yechimlari ham huquqiy, ham tashkiliy, ham xalqaro choralar majmuasi orqali amalga oshirilishi lozim. Xolbuki, bu jarayonda faol ishtirok etish barcha davlatlarning manfaatlariga mos keladi.

#### REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi ma'lumotlari va statistikasi (<https://sud.uz/uz/stats>).
2. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy jinoyatlarni tekshirish boshqarmasi ma'lumotlari (<https://reb.gov.uz>).
3. OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) hisobotlari va ma'lumotlari (<https://www.oecd.org/digital/ieconomy/>).
4. Yevropa Ittifoqi statistika idorasi (Eurostat) ma'lumotlari (<https://ec.europa.eu/eurostat>).
5. AQSh Federal Savdo Komissiyasi (FTC) hisoboti (<https://www.ftc.gov/news-events/data-visualizations>).

6. Xitoy Davlat Statistika Idorasi ma'lumotlari  
(<http://www.stats.gov.cn/english/>)
7. Rossiya Federal Antimonopol Xizmatining (FAS) hisobotlari  
(<https://eng.fas.gov.ru/>)
8. BMT Savdo va Taraqqiyot Konferensiyasi (UNCTAD) hisobotlari  
(<https://unctad.org/topic/ecommerce-and-digital-economy>)
9. YUNESKO va UNICITRAL elektron tijorat qonunlari loyihalari  
(<https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce>)
10. Mustaqil ekspert tahlillari va ilmiy manbalar.
11. <https://infocom.uz/1968-2/> .